

УДК 338.314.052.4

**МЕХАНІЗМ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ**

О. І. Дребот

доктор економічних наук, професор

член-кореспондент НААН

заслужений діяч науки і техніки України

Інститут агроecології і природокористування НААН

Україна, м. Київ

Тарнавський В. А.

аспірант

Інститут агроecології і природокористування НААН

Україна, м. Київ

Анотація: Досліджено сутність поняття фіскального регулювання та основні елементи фіскального механізму. Виявлено проблемні питання фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування. Визначено концептуальні основи функціонування такого механізму з урахуванням світового досвіду.

Ключові слова: фіскальне регулювання, сільськогосподарське землекористування, земельні ресурси, бюджетно-податкова політика, податки

Annotation: The modern state and ways of features of fiscal regulation mechanism of agricultural land operation is investigated. Scientific- theoretical principles of its effect to provision of balanced development of land in the system of nature management fiscal policy are justified. Conceptual framework of fiscal regulation mechanism, taking into consideration international experience functioning is examined.

Key words: fiscal regulation, agricultural land operation, fiscal policy, taxes

Постановка проблеми. Земельні ресурси високої якості формують економічний потенціал України на світовому ринку і мають використовуватися з належною ефективністю, забезпечуючи стабільність виробництва сільськогосподарської продукції. Щоб забезпечувати цю стабільність аграрний сектор економіки не може існувати без підтримки з боку держави, що проявляється у формі дотацій, субсидій та податкових інструментів. Поєднання бюджетних та податкових інструментів формує систему фіскального регулювання.

Функціонування та розвиток аграрного сектору національної економіки, зростання його конкурентоспроможності є неможливим без зваженою фіскальної політики держави.

Зважена фіскальна політика є одною з головних умов макроекономічного зростання, що її вплив на економіку держави важко переоцінити. Вже довгий час управління податками та державними видатками використовується для регулювання руху фінансових потоків та впливу на прийняття інвестиційних рішень фізичними і юридичними особами. Саме фіскальне регулювання дозволяє успішно виконувати державі основну макроекономічну функцію, а саме забезпечення стабільності економіці в рамках країни.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади фіскального регулювання природокористування, актуальні питання рентного регулювання та збалансованого землекористування розглядаються у працях В. Бардася А. Бодюка, Б. Буркинського, О. Веклич, О. Голуба, В. Голяна, С. Гасанова, Б. Данилишина, Я. Коваля, В. Кравціва, С. Лекаря, В. Міщенко, О. Молдована, Ц. Огня, Л. Тулуша, О. Фурдичка, С. Харічкова, М. Хвесика та інших. Та все ж питання теоретичного обґрунтування функціонування механізму фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає в поглибленні теоретичних та розробленні методологічних підходів до формування та функціонування механізму фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування.

Виклад основного матеріалу. Земельні ресурси високої якості формують економічний потенціал України на світовому ринку і мають використовуватися з належною ефективністю, забезпечуючи стабільність виробництва сільськогосподарської продукції. Щоб забезпечувати цю стабільність аграрний сектор економіки не може існувати без підтримки з боку держави, що проявляється у формі дотацій, субсидій та податкових інструментів.

Функціонування та розвиток аграрного сектору національної економіки, зростання його конкурентоспроможності є неможливим без зваженою фіскальної політики держави.

Урядом України активно впроваджуються реформи, кінцевою метою яких є децентралізація. Ці процеси крок за кроком забезпечують основу для рівномірного сучасного розвитку територій та зрештою успішної країни. Один з найважливіших викликів сьогодення - формування спроможних територіальних громад та ефективного самоврядування.

Земельні ресурси є важливим чинником соціально-економічного піднесення територіальних та локальних утворень, особливо в аграрних регіонах. Від того, наскільки збалансованим є господарське освоєння та гнучкою система регулювання їх залучення у відтворювальний процес, залежить фіскальний ефект до бюджетів різного рівня. Фінансова самодостатність регіонів і територіальних громад залежить від удосконалення оподаткування використання земельних ресурсів, що дасть змогу збільшити доходи місцевих бюджетів і запустити механізм економічного зростання в територіальних утвореннях. Але сьогодні не всі наявні можливості фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування використовуються [1, с.20].

Оподаткування є одним з найбільш дієвих інструментів економічного регулювання, що забезпечує оперативний вплив держави на економічні процеси в країні з метою збалансування суспільних інтересів. Ефективний податковий механізм передбачає стимулювання підприємницької активності, формування сприятливого інвестиційного клімату, а також є передумовою економічного зростання економіки в цілому та окремих її галузей [6, с.7].

Сільському господарству притаманні ряд особливостей, зокрема сезонність, залежність від ґрунтово-кліматичних умов, впливу стихій, потреба у великій кількості основних засобів виробництва, тривалого періоду оборотності коштів, нестабільності цін тощо. Тому ця галузь потребує зваженого фіскального регулювання.

Система фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування працює не лише для поповнення державного бюджету, завдяки чому держава накопичує фінансові ресурси, що необхідні для виконання своїх функцій, від її функціонування залежить розвиток аграрного сектору економіки.

Термін *фіскальний* походить від латинського *fisc* і в перекладі означає казенний [1].

Фіскальне регулювання - це зміни в урядових видатках й оподаткуванні, що спрямовані на досягнення повної зайнятості та неінфляційного внутрішнього обсягу виробництва [8, с. 596]. Під цим поняттям розуміють також політику уряду, яка стосується обсягів урядових закупівель, трансферних платежів і податків [6, с. 573].

Більшість вітчизняних науковців фіскальне регулювання ототожнює з процесом змін у системі оподаткування та урядових видатків, що здійснюються з метою зменшення коливань ділових циклів, сприяння швидкому зростанню економіки зі значною зайнятістю та за відсутності високої неконтрольованої інфляції [4,с.90].

Таке регулювання розглядають як спосіб реалізації або забезпечення функціонування фіскального механізму, котрий, у свою чергу, є структурним елементом фіскальної політики. Сутність останньої більшість учених трактує як сукупність державних правових, фінансових і організаційних заходів у сфері регулювання бюджетних і податкових відносин, спрямованих на формування й використання фінансових ресурсів у системі регулювання економічного розвитку країни [3, 9].

За формою впливу фіскальне регулювання належить до непрямих методів державного регулювання, що базуються не на прямому примушенні

господарюючих суб'єктів, а на використанні їхніх економічних інтересів. Використовуючи інструменти фіскальної політики, держава створює умови, за яких економічним суб'єктам стає вигідним враховувати інтереси держави в процесі своєї діяльності і не вигідною є опортуністична поведінка. Фіскальне регулювання не має самостійності відносно макроекономічної політики, тому будь-яку зміну в політиці супроводжує адекватна реакція фіскального регулювання.

Регулювання включає сукупність правил та інструментів, що дають змогу упорядковувати, забезпечити систематизацію у певній діяльності та ефективну взаємодію відповідних частин механізму. Узагальнюючи підходи різних фахівців до тлумачення сутності фіскального регулювання (табл. 1), як складової збалансованого землекористування, можна виконати відразу кілька функцій, зокрема нагромаджуючу, стимулюючу, регулюючу, мотивуючу.

Таблиця 1

Визначення поняття фіскального регулювання

Автор	Характеристика
<i>Голян В.А.</i>	Чинна система фіскального регулювання представлена обмеженим набором регуляторів: рентною платою, екологічним податком за скиди забруднюючих речовин, штрафами за порушення природоохоронного законодавства. З одного боку, платежі за природні ресурси, призначені для перерозподілу (вилучення) ренти, що виникає у користувачів природних ресурсів в процесі їх експлуатації. З іншого - існують платежі, спрямовані на підтримку чинної системи управління природокористуванням. Вони є інструментом збору коштів, необхідних для покриття адміністративних витрат з контролю за експлуатацією природних ресурсів та окремих інфраструктурних витрат (ліцензійні збори тощо)
<i>Завгородня О.О.</i>	Сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання
<i>Кириченко А.В.</i>	Це заходи економічного характеру, що здійснюються державою для акумулювання і витрачання фінансових ресурсів Державного бюджету з метою гарантування продовольчої безпеки країни, ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств та забезпечення їхньої конкурентоспроможності, а також вирішення проблем соціально-економічного характеру, які має агропромисловий комплекс України
<i>Паєнтко</i>	Сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює

<i>Т.В.</i>	умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання
<i>Тріпак М.М.</i>	Процес формування розподілу та використання фондів грошових коштів адміністративно-територіальних формувань
<i>Черничко Т.В.</i>	Зміна структури бюджету країни з метою вирішення тактичних і стратегічних цілей державного регулювання економіки

Джерело: розроблено на основі [1,5,7,10]

Механізм фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування - це взаємопов'язане функціонування як податкових, так і бюджетних методів, інструментів та важелів для ефективного досягнення цілей розвитку у цій галузі.

Зокрема, мова йде про узгоджене надходження фінансових ресурсів до державного бюджету та їх використання для вирішення соціальних та економічних проблем в сільському господарстві.

Виходячи з цього, податковий та бюджетний механізм, потрібно розглядати в комплексі, як єдиний фіскальний механізм, складовими якого є бюджетний, котрий являє собою систему спеціально розроблених у державі форм та методів створення й використання фінансових ресурсів з метою ефективного ведення сільського господарства, та податковий, який впливає на формування доходів бюджету, збалансовує доходи і видатки, визначає динаміку еколого-економічного розвитку галузі. Таким чином, відповідне галузеве регулювання передбачає використання податкової та неподаткової (бюджетної) складових, реалізація яких здійснюється шляхом застосування відповідних інструментів.

До останніх належать [7]:

- податкові: податкове навантаження; податкові ставки; податкові пільги; спеціальні режими оподаткування; альтернативні режими оподаткування; розстрочення і відстрочення податкових платежів.
- неподаткові (бюджетні): структура видатків бюджету; бюджетні інвестиції; трансферти; бюджетний дефіцит.

Вдале поєднання бюджетних та податкових важелів, тобто фіскальне регулювання, вважається тоді, коли мінімізується вплив держави на економічні процеси, але при цьому виконуються соціальні зобов'язання.

Інструментами фіскального регулювання є засоби, які застосовуються державою для виконання своїх функцій, тобто це конкретні способи впливу на процес формування ресурсів бюджету, їх розміщення та ефективне використання, стимулюючи або обмежуючи при цьому характер дії. По-перше, це стосується доходів і видатків бюджету, їх збалансування та оптимізації (бюджетні інструменти). По-друге, це оподаткування й регулювання соціально-економічних процесів, а також їх вплив на розвиток галузі (податкові інструменти). Механізм фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування доцільно розглядати, як систему взаємозв'язку бюджетних та податкових інструментів та важелів, що повинні забезпечувати достатній рівень надходжень до бюджетів і позабюджетних фондів, а також стимулювати суб'єктів землекористування стосовно збалансованого використання земельних ресурсів.

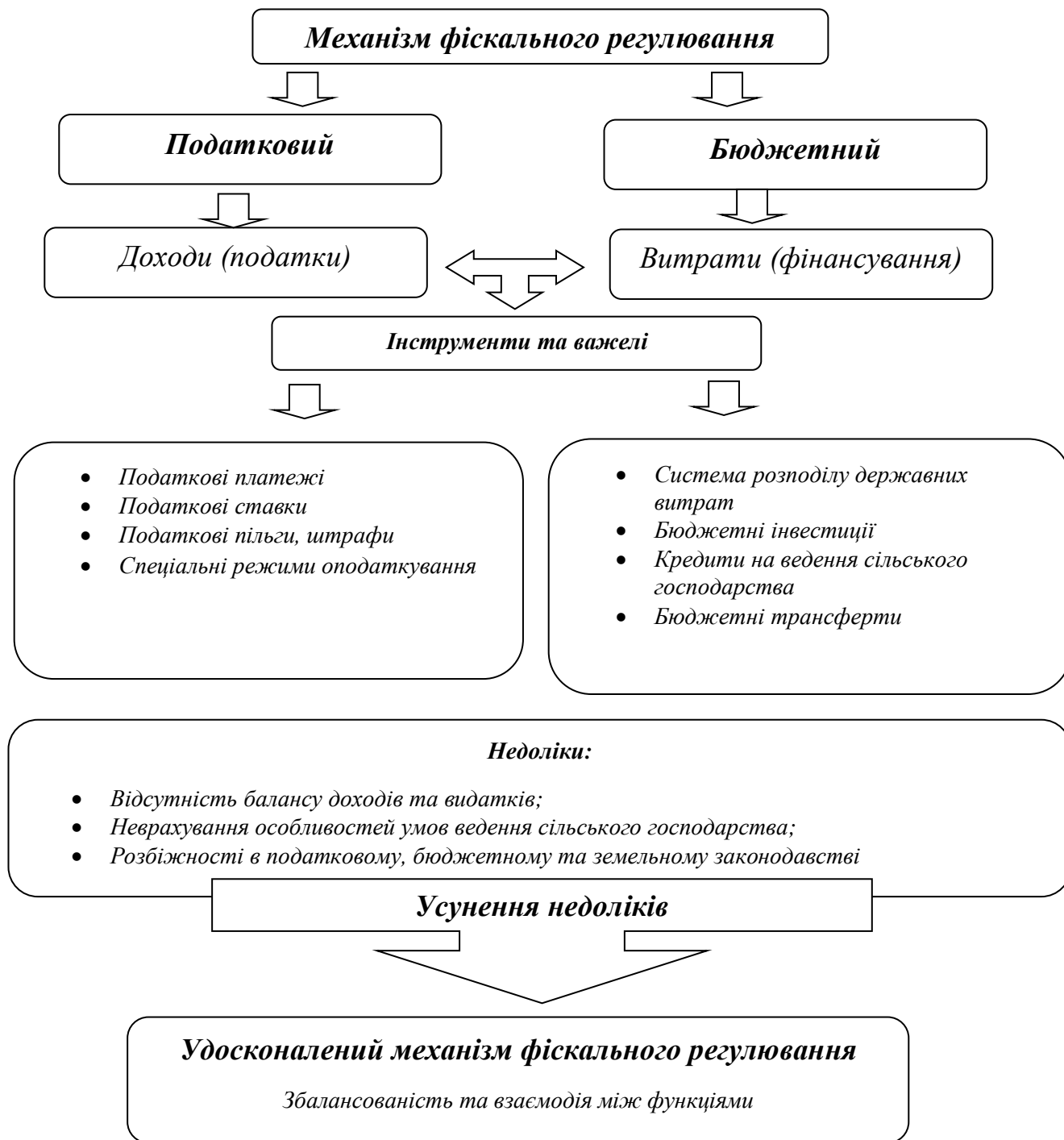

Рис. Структурно-функціональна схема механізму фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування

(Розроблено автором)

До основних проблемних питань фіскального регулювання сільськогосподарського землекористування можна віднести:

- невизначеність щодо розмежування баз стягнення земельного податку та податку на нерухоме майно;
- недостатньо використовується інструмент диференціації ставок оподаткування
- заниженість нормативної грошової оцінки, що зменшує ставки земельного податку, щодо земель сільськогосподарського призначення;
- тривалий період наявності численних пільг при стягненні земельного податку для підприємницьких структур;
- недостатня ступінь інвентаризації земель сільськогосподарського призначення, зокрема визначення їх якісного стану
- земельний податок не має прив'язки до масштабу діяльності користувача.

На сьогодні при розробленні кроків удосконалення механізму фіскального регулювання потрібно обов'язково враховувати необхідність узгодження бюджетної та податкової політики, особливості національного розвитку поточну економічну ситуацію та довгострокові стратегічні цілі розвитку держави. Ефективне поєднання та виважена державна політика у фіскальній сфері можуть забезпечити позитивний соціально-екологічний ефект, що сприятиме економічному розвитку аграрного сектору та гармонізації взаємодії суспільство та довкілля, раціональному та дбайливому землекористуванню.

Висновки. Розвиток аграрного сектору загалом та сільськогосподарського землекористування зокрема, неможливий без ефективного взаємодії з державою. Є певна неузгодженість податкового, бюджетного та природоохоронного законодавства, у зв'язку з недосконалістю фіскальних інструментів стимулювання ефективного використання природних ресурсів, недостатнім методологічним забезпеченням ідентифікації бази стягнення фіскальних платежів та проблеми забруднення довкілля необхідно розширити інструментарій важелів фіскального регулювання, які б враховували інституціональні перетворення щодо землекористування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бардась В.М. Фіскальне регулювання природокористування в умовах поглиблення інституціональних перетворень: вибір пріоритетів та інструментів / В.М. Бардась, В.А. Голян // Економічні науки. - 2013. - Вип. 10. - С. 55-64. - (Серія «Економічна теорія та економічна історія»).
2. Веклич О.О. Экономические противоречия современного природопользования : дис. ... доктора экон. наук : 08.01.01 / Веклич Оксана Афанасьева. - К., 1999. - 381 с.
3. Веремчук Д.В. Бюджетно-податкова політика в контексті економічного розвитку [Електронний ресурс] / Д.В. Веремчук, Л.Б. Рябушка // Первая Междунар. науч.-практ. конф. «Проблемы формирования новой экономики XXI века» (19 декабря 2008 г.). - Режим доступа: http://www.confcontact.com/2008dec/2_ryabushka.php.
4. Дорнбуш Р. Макроекономіка / Р. Дорнбуш, С. Фішер ; пер. з англ. - К. : Основи, 1996. - 814 с.
5. Кириченко А.В. Бюджетно-податкове регулювання розвитку агропромислового виробництва України : [монографія] / А.В. Кириченко. - К. : КОМПРИНТ, 2012. - 245 с.
6. Майбуров И. Теория налогообложения. Продвинутый курс : [для магистрантов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит», «Бухгалтерский учет, анализ и аудит»] / И. Майбуров, А. Соколовская. - М. : Юнити-Дана, 2011. - 591 с.
7. Паєнтко Т.В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків [Електронний ресурс] / Т.В. Паєнтко // Ефективна економіка : електр. наук. фах. видання. - 2011. - № 8. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=659>.
8. Словник іноземних слів / уклад. С. Морозов, Л. Шкарапута. - К. : Наукова думка, 2000. - 680 с.
9. Тарангул В.І. Бюджетно-податковий механізм у системі фінансового стимулювання розвитку регіонів / В.І. Тарангул // Науковий вісник

Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2012. - № 4. - С. 74-81.

10. Черничко Т.В. Бюджетно-податкове регулювання в умовах трансформаційних змін в економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. : 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / Т.В.Черничко. - Л., 2004. - 26 с.